

سنجش میزان اعتماد اجتماعی در بین ساکنان شهر بندر عباس و عوامل موثر بر آن

مصطفی ظهیری نیا^۱

هدایت الله نیکخواه^۲

چکیده

مقاله حاضر به بررسی سنجش اعتماد اجتماعی و ابعاد آن در بین مردم شهر بندرعباس و عوامل موثر بر آن می پردازد. به منظور بررسی اعتماد اجتماعی در شهر بندرعباس، ۲۹۵ نفر از افراد بالای ۱۵ سال ساکن شهر بندرعباس اعم از (زن و مرد) به روش نمونه گیری خوشه ای متناسب و تصادفی ساده انتخاب شدند. این تحقیق به روش پیمایش و با ابزار پرسشنامه انجام گرفته است و داده های حاصل از پرسشنامه با استفاده از روش های آماری در دوبخش آمار توصیفی و آمار استنباطی مورد توصیف و تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

بر اساس نتایج تحقیق، میانگین اعتماد اجتماعی در بین ساکنان شهر بندرعباس در حد متوسط و کمتر از آن است. نتایج تحقیق، حاکی از وجود رابطه معنی دار بین متغیرهای سن، میزان تحصیلات، احساس تعلق جمعی و پایبندی دینی با میزان اعتماد اجتماعی می باشد. بین نوع شغل و میزان درآمد با میزان اعتماد اجتماعی رابطه معنی داری وجود نداشت و نیز تفاوت معنی داری در بین دو گروه جنسیت زنان و مردان با میزان اعتماد اجتماعی

^۱ استادیار علوم اجتماعی دانشگاه هرمزگان، mozan54@yahoo.com

^۲ استادیار علوم اجتماعی دانشگاه هرمزگان نویسنده مسئول، hnik2000@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۱۰/۱۲، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۲/۱۱

وجود نداشت. وضعیت تاهل نیز رابطه معنی داری با اعتماد اجتماعی نشان داد و میزان اعتماد اجتماعی در بین افراد متاهل بیشتر از مجرد است.

کلید واژه:

اعتماد بین شخصی، اعتماد تعمیم یافته، تعلق جمعی، اعتماد اجتماعی، پایداری دینی

۱- مقدمه:

اعتماد مفهوم کانونی نظریات کلاسیک جامعه شناسی و نیز محور اصلی تئوری های نوین سرمایه اجتماعی و زمینه ساز تعاملات و روابط اجتماعی می باشد. تقریباً طی یک دهه اخیر مسأله اعتماد جایگاه مهمی در اندیشه جامعه شناختی کسب نموده است که این امر مدیون تلاش فکری گسترده لومان (۱۹۷۹) و باربر (۱۹۸۳) می باشد. جامعه شناسان به این واقعیت ساده و مشخص پی برده اند که بدون اعتماد زندگی اجتماعی روزمره ای که آن را مسلم و بدیهی می پنداریم، غیرممکن می باشد. در نوشته های جامعه شناختی مفهوم اعتماد اجتماعی هم به عنوان ویژگی افراد، ویژگی ارتباطات اجتماعی و هم ویژگی نظام اجتماعی با تأکید بر رفتار مبتنی بر تعاملات و سوگیری ها در سطح فردی مفهوم سازی شده است. در فرهنگ لغت آکسفورد اعتماد به معنی اطمینان به بعضی از صفات یا ویژگی در سطح فردی یک شخص و یا حتی درستی و حقانیت یک نظریه تعریف شده است. اندیشمندان علوم اجتماعی هرکدام از نقطه نظر خاص خود به تعریف اعتماد پرداخته اند. برای مثال لومان میان دو مفهوم اعتماد و اطمینان تفاوت قائل شده و معتقد است اعتماد با مفهوم مخاطره یا ریسک در ارتباط است و در دوران اخیر مطرح شده

است. به اعتقاد لومان کارکرد اعتماد در نظام اجتماعی این است که عدم تعین اجتماعی را کاهش می دهد (کفاشی و آزاده، ۱۳۸۸: ۹۳). اعتماد نتیجه تعاملات اجتماعی موجود در گروهها و انجمن ها درباب فعالیتهای اجتماعی است که اگر این اعتماد درحد کامل شکل بگیرد، یکی از مهمترین سرمایه های اجتماعی محسوب می شود. ثبات هر جامعه رابطه تنگاتنگی با انسجام اجتماعی دارد. به بیانی دیگر از عوامل مهم و موثر در انسجام و یکپارچگی جامعه وجود اعتماد در بین افراد و گروههای مختلف اجتماعی است. زمانی که اعتماد اجتماعی تحت تاثیر عوامل مختلف دچار فرسایش شود نظم و انسجام اجتماعی نیز با چالشهایی مواجه می گردد (منصوریان و قدرتی، ۱۳۸۸: ۱۹۰). در دنیای بدون اعتماد زندگی سخت و نظم اجتماعی شکسته می شود. در صورت عدم وجود اعتماد، نهادهایی که نوعا مقررات و نظارت اجتماعی را در جامعه تولید و تقویت می کنند و شرایط سازمانی را برای همکاری در جامعه مهیا می سازند باید برای برقراری نظم اجتماعی عملکرد خود را به صورتی متصلب و انعطاف ناپذیر اجرا کنند. می توان گفت اعتماد شالوده زندگی و بی اعتمادی سرچشمه بسیاری از گرفتاریها است و رواج دروغ و نادرستی و در کل عدم رعایت اخلاق در جامعه ناشی از بی اعتمادی است (افشانی وهمکاران، ۱۳۸۹: ۱۸۷).

از طرف دیگر کاهش اعتماد اجتماعی در ایران دهه های اخیر، مسأله ای است که بسیاری از محققان آن را بررسی و گوشزد کرده اند (آزاد ارمکی، ۱۳۸۱؛ آزاد ارمکی و کمالی، ۱۳۸۳؛ شارع پور، ۱۳۸۰؛ رفیع پور، ۱۳۷۸). لذا اعتماد را می توان موضوع قانونی و تاثیر گذار بر سایر مسایل جامعه شناسی معاصر کشور قلمداد کرد. (آزاد ارمکی ۱۳۸۱: ۴۲) جامعه ی ایران در طی دهه های اخیر شاهد تحولاتی بوده،

که یکی از نتایج آن گسترش و تعمیم تمایزات است. این تحولات، مناسبات اجتماعی را از شکل سنتی آن خارج ساخته، به شکلی که جامعه ما تا حد زیادی اختصاصات یک جامعه سنتی را حداقل در ظاهر امر و در لایه های بیرونی مناسبات اجتماعی ندارد. (صفری شالی، ۱۳۸۳: ۲۶)

تقویت اعتماد همواره به عنوان راهی برای عبور از شکاف های اجتماعی مطرح بوده، که موجب افزایش مشارکت و به تبع آن افزایش سرمایه اجتماعی شده و زمینه ساز توسعه اجتماعی می باشد، بدین ترتیب بررسی اعتماد مردم به یکدیگر (اعتماد بین شخصی) و همچنین اعتماد مردم به اصناف و اقشار می تواند پاسخی بر این سؤال باشد که میزان اعتماد اجتماعی در بین مردم شهر بندرعباس تا چه اندازه است؟

پس از بررسی وضعیت اعتماد اجتماعی نوبت به این سؤال می رسد که عمده ترین عوامل تأثیرگذار بر اعتماد اجتماعی در بین مردم شهر بندرعباس چه عواملی هستند؟ شهر بندرعباس به عنوان مرکز استان هرمزگان از شمال به استان فارس، از شرق به استان سیستان و بلوچستان، از شمال شرقی به استان کرمان و از غرب به استان بوشهر محدود است. ساکنین بندرعباس دارای خرده فرهنگهای گوناگون بوده و گروههای قبیله ای و طایفه ای مختلفی را در بر می گیرند، علاوه بر ساکنین بومی، بخش قابل توجهی از جمعیت را مهاجرینی تشکیل می دهند که از نقاط مختلف ایران به آن مهاجرت نموده اند. در این شهر فرهنگهای محلی و گروههای اجتماعی هر کدام حامل ارزشها و هنجارهای خاص خود بوده و الگوهای رفتاری و سبک زندگی ویژه ی خود را دارا می باشند. این تنوع فرهنگی و اجتماعی، ضمن ابقای نگرش خاص گرایانه در افراد در شرایط فقدان برنامه ریزی منسجم

اجتماعی، افزون بر تشدید رقابتهای بین گروهی متأثر از خاص گرایی و ایجاد فاصله اجتماعی میان گروهها، به تضعیف «ما»ی شهروندی منجر شده و اعتماد جمعی را تحت شعاع خود قرار می دهد. بنابراین، با توجه به عوامل فوق ضرورت انجام این تحقیق در بین ساکنان شهر بندر عباس احساس می شود.

۲-پیشینه تحقیق:

پژوهشی با عنوان «اعتماد، اجتماع، جنسیت» توسط آزاد ارمکی و کمالی با استفاده از روش پیمایشی و با حجم نمونه ۸۲۰۶ در سطح شهرهای ۲۸ استان کشور صورت گرفته است. (آزاد ارمکی و کمالی، ۱۳۸۳: ۱۰۰) یافته های این پژوهش بیانگر آن است که سنین بالاتر، نسل جوان، متولدین شهرهای دیگر و روستاها، اعراب و لرها، متأهلین، افراد خانوارهای پرجمعیت تر، افرادی که مدت بیشتری در شهرها اقامت کرده اند، کسانی که مدت بیشتری در مهاجرت به سر برده اند، شاغلان، افراد با تحصیلات تا سطح ابتدایی و پایگاههای اقتصادی اجتماعی پایین، به طور معناداری از اعتماد متقابل بیشتری برخوردارند. و در عین حال میانگین اعتماد متقابل با تفاوتی جزئی در بین مردان اندکی بالاتر از زنان است. (آزاد ارمکی و کمالی، ۱۳۸۳: ۱۲۱) پژوهش مذکور بیشتر به بررسی تاثیر پایگاه اقتصادی - اجتماعی و متغیرهای زمینه ای بر اعتماد اجتماعی پرداخته و عرصه را برای یافتن متغیرهای اثر گذار بیشتر باز گذاشته است.

- اجاقلو و زاهدی (۱۳۸۴) در مقاله ای با عنوان «بررسی اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر

بر آن در بین ساکنان شهر زنجان» به روش پیمایشی به بررسی اعتماد اجتماعی می

پردازند. متغیرهای مستقل این تحقیق عبارتند از: سنتگرایی، پایگاه اجتماعی و تحصیلات. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که بین متغیر سنت گرایی، پایگاه اجتماعی و نیز متغیرهای سن، جنس، وضعیت تأهل، مدت اقامت در شهر، نوع زبان، میزان تماشای تلویزیون و رفتن به سینما با اعتماد اجتماعی رابطه معناداری وجود ندارد. اما بین سنت گرایی و همچنین منطقه سکونت به عنوان یکی از ابعاد پایگاه اجتماعی و نیز بین تحصیلات و میزان مطالعه افراد با اعتماد اجتماعی رابطه معنادار و مستقیمی وجود دارد. (اجاقلو و زاهدی، ۱۳۸۴: ۹۲) این پژوهش بر خلاف عنوان خود نتوانسته آنگونه که باید، متغیرهای موثر بر اعتماد را شناسایی کند.

- وثوقی و آرام (۱۳۸۸) در تحقیقی با موضوع «بررسی اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در شهر خلخال» تعداد ۲۶۰ نفر از افراد بالای ۱۶ سال ساکن شهر خلخال اعم از (زن و مرد) به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای طبقه‌ای با حجم نامتناسب انتخاب کردند. این تحقیق به روش پیمایش و با ابزار پرسشنامه انجام پذیرفت. نتایج تحقیق، حاکی از وجود رابطه معنی‌دار بین متغیرهای سن، احساس امنیت، رضایت از زندگی، ارزش‌های مشترک با میزان اعتماد اجتماعی می‌باشد. بین پایگاه اقتصادی اجتماعی و میزان اعتماد اجتماعی رابطه معنی‌داری وجود نداشت و نیز تفاوت معنی‌داری در بین دو گروه جنسیت زنان و مردان با میزان اعتماد اجتماعی وجود نداشت. (وثوقی و آرام، ۱۳۸۸: ۱۳۳) محققین در این پژوهش توانستند متغیرهای اثرگذار جدیدی را در زمینه‌ی اعتماد اجتماعی شناسایی کنند اما تمامی ابعاد اعتماد اجتماعی مورد بررسی قرار نداده‌اند.

مصطفی ظهیری نیا و هدایت الله نیکخواه ۱۳۱

- قریشی راد و همکاران (۱۳۸۸) پژوهشی را تحت عنوان «بررسی نقش عوامل فرهنگی-اجتماعی مرتبط بر شکل‌گیری اعتماد اجتماعی شهروندان تبریز» انجام داده‌اند. آنها در این تحقیق پیمایشی ۳۹۵ نفر از شهروندان ۱۸ سال به بالای شهر تبریز را به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند انتخاب کردند. داده‌های جمع‌آوری شده به کمک پرسشنامه و با استفاده از روش‌های آمار توصیفی (میانگین، انحراف معیار، فراوانی، درصد) و ضریب همبستگی پیرسون، ضریب همبستگی اسپیرمن، تحلیل رگرسیون، تحلیل واریانس مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفت. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که بین متغیرهای سطح شهروندی، نگرش دینی، مشارکت اجتماعی، پایگاه اجتماعی-اقتصادی، فقر فرهنگی و جنسیت و وضعیت تاهل، تحصیلات، سن، شغل با اعتماد اجتماعی رابطه معنی‌داری وجود دارد.

- کفاشی و آزاده (۱۳۸۸) در مقاله خود تحت عنوان «عوامل اجتماعی موثر بر میزان اعتماد اجتماعی در بین اعضای هیات علمی» به بررسی عوامل اجتماعی موثر بر میزان اعتماد اجتماعی در بین اعضای هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی پرداختند. حجم نمونه مورد مطالعه ۱۸۰ نفر از اعضای هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن و شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای و در نهایت با استفاده از روش تصادفی ساده انتخاب شده‌اند. همچنین روش تحقیق این پژوهش پیمایش و ابزار گردآوری اطلاعات آن پرسشنامه است. نتایج این تحقیق حاکی از آن است که رابطه مستقیم و معناداری بین متغیرهای مستقلی چون سنت‌گرایی، تحصیلات و درآمد با متغیرهای وابسته اعتماد اجتماعی وجود دارد.

- کتابی و همکاران (۱۳۸۹) تحقیقی را تحت عنوان «سنجش اعتماد اجتماعی و عوامل موثر بر آن در مراکز شهرستان های چهار محال و بختیاری» انجام داده اند که جامعه آماری آن افراد بالای ۱۸ سال در شش مرکز شهرستان های استان چهار محال و بختیاری بوده است. تعداد نمونه برای این تحقیق ۶۱۲ نفر و همچنین روش تحقیق آن پیمایش بوده است. یافته های این تحقیق نشان می دهد که متغیرهای ارزش اخلاقی، عملکرد دولت و قانون گرایی دارای بیشترین همبستگی با اعتماد اجتماعی بوده است. همچنین متغیرهای دینداری- احساس امنیت و پنداشت از میزان دینداری مردم در جامعه با اعتماد اجتماعی دارای ضریب همبستگی معنی دار بوده است.

بختیاری (۱۳۸۹) در پایان نامه کارشناسی ارشد خود، به بررسی عوامل موثر بر اعتماد اجتماعی در شهر قم پرداخته است. اعتماد اجتماعی در چهار بعد، اعتماد بنیادی، اعتماد بین شخصی، اعتماد تعمیم یافته و اعتماد نهادی (انتزاعی) معرفی و لکن بدون ملاحظه بعد اول که بیشتر جنبه روانشناسی اجتماعی دارد، اندازه گیری شده است. علاوه بر این متغیرهای سن، وضعیت تاهل، تحصیلات، مدت سکونت در محله، مصرف رسانه های ارتباط جمعی، دینداری و احساس تعلق به محله به عنوان عوامل موثر بر اعتماد اجتماعی انتخاب گردیده اند. روش تحقیق این پژوهش از نوع پیمایشی بوده و داده ها با استفاده از پرسشنامه و به روش نمونه گیری چند مرحله ای به دست آمده است. جامعه آماری، جمعیت مردان ۱۸ سال و بالاتر شهر قم در سال ۱۳۸۸ و به تعداد ۳۲۶۹۶۹ بوده است. ۳۸۳ نفر با استفاده از فرمول کوکران به عنوان نمونه انتخاب گردیده اند. از بین عوامل موثر بر اعتماد اجتماعی، احساس تعلق به محله و دینداری به ترتیب دارای تاثیر معنا داری به میزان ۱۴ و ۱۲ درصد بوده اند ولی سایر متغیرها دارای تاثیر معنادار بر اعتماد اجتماعی نبوده اند.

- حیدرآبادی (۱۳۸۹) پژوهشی را تحت عنوان «اعتماد اجتماعی و عوامل اجتماعی -

فرهنگی موثر بر آن» انجام داده است. در این تحقیق که جامعه مورد مطالعه آن جوانان ۲۰-

۲۹ سال شهرهای بابل و ساری بوده اند تعداد ۲۸۰ نفر به عنوان حجم نمونه انتخاب شده و

مصطفی ظهیری نیا و هدایت الله نیکخواه ۱۳۳

از روش نمونه گیری چند مرحله ای و تصادفی سیستماتیک استفاده شده است. پس از بررسی اعتبار و روایی پرسشنامه با روش پیمایشی اطلاعات لازم جمع آوری و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. در این تحقیق ابعادی از اعتماد چون اعتماد بنیادین، تعمیم یافته، انتزاعی و اعتماد درون گروهی و برون گروهی مورد بررسی قرار گرفتند. یافته های تحقیق حاکی از آن است که رابطه بین اعتقادات دینی و اعتماد اجتماعی مثبت و معنادار است. همچنین یافته ها نشان می دهد که میزان تحصیلات و طبقه اجتماعی رابطه منفی و معکوسی با میزان اعتماد اجتماعی داشته است و ارتباطات انسانی و جامعه پذیری خانوادگی رابطه مثبت و مستقیمی با اعتماد اجتماعی داشته است.

- افشانی و همکاران (۱۳۸۹) تحقیقی را تحت عنوان «پژوهشی در باب رابطه دینداری و اعتماد اجتماعی» انجام داده اند. جامعه آماری تحقیق کلیه افراد ۱۵ساله و بیشتر شهر نجف آباد بوده که ۲۴۴ نفر از آنها با روش خوشه ای چند مرحله ای انتخاب و مورد مصاحبه قرار گرفتند. در این تحقیق ابعاد مختلف اعتماد چون اعتماد نهادی، تعمیم یافته، بین شخصی و اعتماد به محیط مورد بررسی قرار گرفتند. یافته های این تحقیق حاکی از آن است که بین میزان دینداری با ابعاد مختلف میزان اعتماد اجتماعی به جز اعتماد به محیط، رابطه مستقیم و معنی داری وجود دارد. به عبارت دیگر با افزایش میزان دینداری، میزان اعتماد نهادی، اعتماد تعمیم یافته و اعتماد بین شخصی افزایش می یابد. در مجموع نیز با افزایش میزان دینداری، میزان اعتماد اجتماعی افزایش پیدا می کند.

ولش و همکاران با تأکید بر وجه ارتباطی اعتماد، به بررسی ادبیات موجود در مورد نوع دوستی پرداخته اند. به نظر آنها نوع دوستی و اعتماد خاستگاههای مشابهی دارند. آنها

با بررسی آثار موجود در رهیافت جامعه شناختی، به این نتیجه می‌رسند که در این سنت عواملی چون تعامل، تعهد اخلاقی، قابل اعتماد بودن، روابط اجتماعی، همکاری و آشنایی، موجد اعتماد و سرمایه اجتماعی اند. (welch et al, 2005:453-473)

اسلینر و همکاران در پژوهشی با عنوان «نابرابری، اعتماد و مشارکت مدنی» در سال ۲۰۰۳ و با استفاده از داده‌های ایالتی آمریکا در دهه‌های ۱۹۸۰، ۱۹۷۰ و ۱۹۹۰ به بررسی علت مشارکت افراد در اجتماعات مدنی پرداختند. آنها چهار فرضیه اصلی را در این پژوهش آزمون نمودند: نابرابری موجب بی‌اعتمادی می‌شود؛ اثرات نابرابری بر مشارکت بیشتر به صورت غیر مستقیم و از طریق اعتماد است نه به صورت مستقیم؛ اعتماد تأثیر بیشتری بر انواع اجتماعی مشارکت مدنی دارد تا بر مشارکت سیاسی، و تأثیر اعتماد بر مشارکت مدنی بیشتر از تأثیر مشارکت مدنی بر اعتماد است. این چهار فرضیه مورد تأیید قرار گرفت. یافته‌ها نشان می‌دهد که نابرابری موجب کاهش اعتماد تعمیم یافته می‌شود و قویترین تعیین کننده آن است. (Uslaner & Brown, 2003: 1-22)

اینگلهارت با استفاده از برخی تحقیقات انجام شده، اعتماد متقابل را بخشی از نشانگان فرهنگی پایداری می‌داند که به بقای دموکراسی منجر می‌گردد. از زمینه یابیهای به عمل آمده در مورد فرهنگ مدنی چنین استنباط می‌شود که مردم کشورهایی که دارای سنت دیرپای دموکراسی هستند، از میزان اعتماد متقابل بیشتری برخوردارند. به نظر وی رضایت و اعتماد اندک موجب می‌شود که شخص، به احتمال قوی، نظام سیاسی موجود را نپذیرفته، از راست یا چپ افراطی حمایت نماید. (اینگلهارت، ۱۳۸۲: ۴۱-۳۶)

مصطفی ظهیری نیا و هدایت الله نیکخواه ۱۳۵

سیالا و دیگران تحقیقی با عنوان «تاثیر وابستگی مذهبی بر اعتماد در چارچوب تجارت الکترونیک» انجام دادند. هدف این تحقیق بررسی میزان اعتماد اجتماعی مسیحیان و مسلمانان نسبت به خرید از کتاب فروشی های مذهبی اینترنتی بود. از جمله نتایج تحقیق مزبور این بود که مسلمانان به کتاب فروشی های اینترنتی مسلمانان بیشتر اعتماد داشتند تا دیگر کتابفروشی های اینترنتی اما مسیحیان برعکس مسلمانان نسبت به خرید اینترنتی از کتابفروشی های مذاهب دیگر اعتماد بیشتری داشتند.

یوهانسون و دیگران (۲۰۰۹) نیز تحقیقی با عنوان «اعتماد و مذهب شواهد تجربی از مناطق روستایی در بنگلادش» انجام دادند. جامعه آماری این تحقیق دو گروه از پیروان مذهبی این مناطق یعنی مسلمانان و هندوها بودند که یکی در اکثریت (مسلمان) و دیگری در اقلیت (هندوها) بودند. از نتایج این تحقیق این بود که هر دو گروه از پیروان مذهبی بیشتر به هم مذهبی های خود اعتماد داشتند یعنی مسلمانان به مسلمانان و هندوها به هندوها (افشانی و همکاران، ۱۳۸۹:۱۹۰).

۳- مبانی نظری تحقیق:

اعتماد در متن کنش های انسانی نمود پیدا می کند، بخصوص در آن دسته از کنش ها که جهت گیری معطوف به آینده دارد و آن نوعی رابطه کیفی است که به تعبیر «کلمن» قدرت عمل کردن را تسهیل می کند. اعتماد تسهیل کننده مبادلات در فضای اجتماعی است که هزینه مذاکرات و مبادلات اجتماعی را به حداقل می رساند و برای حل مسائل مربوط به نظم اجتماعی نقش تعیین کننده ای دارد. به تعبیری، مفاهیم مربوط به اعتماد به طور بالقوه روابط اجتماعی را توصیف می نماید که در بردارنده

تمایزات افقی بین حوزه های مربوط به فضای عمومی و شخصی است (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۰: ۷).

نکته اساسی در تعریف مفهومی اعتماد، چندگانگی در تعریف آن از یکسو و عدم وفاق بر روی هسته اساسی این مفهوم است؛ شاید این مسأله به آن جهت باشد که رشته های مختلفی در علوم اجتماعی سعی در مطالعه مفهوم اعتماد داشته اند: رشته هایی چون جامعه شناسی، علوم سیاسی، روانشناسی و اقتصاد که هر یک متناسب با کارکردهای اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و روانشناختی اعتماد، سعی کرده اند تا مفهوم ویژه ای از این تعبیر عرضه کنند (امیرکافی ۱۳۸۰: ۱۸).

به عقیده آنتونی گیدنز، کیهان شناسی های مذهبی، تفسیرهای اخلاقی و عملی از زندگی اجتماعی و نیز جهان طبیعی به دست می دهند که برای مؤمنان محیطی از امنیت و اعتماد ارائه میکند. گیدنز معتقد است دین می تواند پیوندهای اخلاقی و عملی در ارتباط با زندگی شخصی، اجتماعی و جهان طبیعی ایجاد کند و به ایجاد یک محیط امن برای معتقدان کمک کند و موجبات آسایش خاطر و هدایت مؤمنان را فراهم سازد. دین ها می توانند میانجی سازمان بخش اعتماد باشند. گیدنز در این خصوص که باورداشت های مذهبی چگونه زمینه اعتماد را فراهم می کنند، می نویسد: باورداشت های مذهبی مهم ترین کارشان این است که معمولاً به تجربه رویدادها و موقعیت ها، اعتماد تزریق می کنند و چارچوبی را فراهم می سازند که در آن، این رویدادها و موقعیت ها را می توان تبیین کرد و در برابر آن ها واکنش نشان داد. گیدنز زمانی که به دین به عنوان زمینه ای برای اعتماد در جوامع پیش از مدرن اشاره کرد، تأکیدش روی این نکته بود که دین حس اعتماد به رویدادهای طبیعی را ایجاد می کند و بدین سان در تعلیق زمان و مکان نقش دارد، ممکن است مذهب بر مبنای شخصیت ها و نیروهایی که باز نمود می کند از جهت روانشناختی با مکانیسم های اعتماد ارتباط داشته باشد، به شیوه ای که این نیروها مستقیماً بیان کننده اعتماد - یا نبود اعتماد - به والدین باشند (گیدنز، ۷۸).

جیمز کلمن نیز در کتاب بنیان های نظریه اجتماعی، روابط اعتماد را از طریق

موضوعات زیر تشریح نموده است: برقراری اعتماد، کنش های امین، اعتماد کنندگان

متعدد و مسائل و منافع عمومی و نظام های اعتماد و ویژگی های مربوط به پویایی این روابط با موضوعهای: اعتماد متقابل، عوامل واسطه در اعتماد، اعتماد و شخص ثالث و نظام های بزرگ متضمن اعتماد توصیف شده است. کلمن در برقراری اعتماد از کنشگر معقولی صحبت می کند که زیان بالقوه و منفعت بالقوه را می سنجد و این کنشگر عقلانی با کنشگر قابل اعتماد و قابل اعتمادتر معامله و رفتار خواهد کرد. به نظر کلمن هر چه رابطه اعتماد، طولانی تر و سودی که امین از آن رابطه توقع دارد بیشتر باشد و هر چه ارتباط بین اعتماد کننده و امین گسترده تر باشد، اعتماد بیشتر خواهد بود. به نظر کلمن، اعتماد از سطح عضویت در انجمن ها به سطح جامعه گسترده تر منجر می شود (کتابی، ۱۳۸۹: ۱۰۶). از دید کلمن، اعتماد متضمن خطر کردن است و تحت شرایط خطر دو حالت ایجاد می شود:

۱- اعتماد کردن و در نظر گرفتن فایده انتظار

۲- اعتماد نکردن و در نظر نگرفتن فایده و انتظار

بدین ترتیب از نگاه کلمن یکی از ترتیبات اجتماعی معمول، وارد کردن عنصر خطر در تصمیم است، یعنی فرد تصمیم بگیرد که با دیگران وارد کنش شود یا نه. به نظر کلمن در هر رابطه مبتنی بر اعتماد حداقل دو جزء وجود دارد: اعتماد کننده و اعتماد شونده. و فرض بر اینست که کنش هر دو جزء کنشگر هدفمند است و هر دو به دنبال ارضای نیازهای خود هستند. بنابراین در روابط اجتماعی فردی میتواند هم اعتماد کننده باشد و هم

اعتماد شونده که در این صورت مبادله از حالت دو جزئی خارج میشود و حالت سه که با تجربه محیطهای آشنای اجتماعی و مادی همراه است. بنابراین اعتماد بنیادین پایه مبتنی بر اعتماد اولیه است که فرد در تعامل با دیگران کسب میکند. بدین ترتیب امنیت وجودی و عادت سخت به هم پیوند خورده اند. این نوع مبادله های سه جزئی به نظر کلمن نقش مهمی در نظامهای اقتصادی، سیاسی و اجتماعی دارد. این نوع مبادله ها شبکه های گستردهای از افراد را در نظامهای سیاسی، اقتصادی و اجتماعی به یکدیگر می پیوند و اعتماد را در جامعه گسترش میدهد. (هزارجریبی و شالی، ۱۳۸۸: ۲۵-۲۴).

فرانسیس فوکویاما، با نوعی رویکرد اقتصادی به مسئله اعتماد می پردازد و مبنای نظری و کانون تمرکز او بر حفظ سرمایه اجتماعی به عنوان مجموعه معینی از هنجارها و ارزشهای غیر رسمی است که اعضای گروهی که همکاری و تعاونشان مجاز است، در آن سهیم هستند. از دید فوکویاما این ارزشها و هنجارها باید شامل سجایایی از قبیل صداقت، ادای تعهدات و ارتباطات دو جانبه باشد، بطوریکه مشارکت در این ارزشها و هنجارهای غیر رسمی با چنین ویژگیهایی، توسط گروهی از افراد که همکاری و تعاون دارند، اعتماد را بوجود می آورد، که البته به نظر فوکویاما این همکاری و همیاری به منظور افزایش بهره وری اقتصادی مد نظر میباشد. بنابراین او اعتماد را بر مبنای سرمایه اجتماعی و در عرصه اقتصادی مطرح میسازد (هزارجریبی، ۱۳۸۹: ۲۵). فوکویاما معتقد است که قبل از ورود به هر سیستم تجاری یا اجتماعی باید اطلاعات کافی

درباره شبکه های اعتماد موجود در آن سیستم و ویژگی های آن بدست آورد، زیرا اعتماد را پایه ی هرگونه مبادلات اقتصادی و اجتماعی می داند. در واقع تمامی گروههای اجتماعی دارای میزان خاصی از شعاع اعتماد هستند که به مفهوم میزان گستردگی دایره همکاری و اعتماد متقابل اعضای یک گروه است. از نظر فوکویاما مفهوم مفید در تبیین سرمایه اجتماعی شعاع اعتماد است. تمامی گروههای اجتماعی دارای میزان خاصی از شعاع اعتمادند که به مفهوم میزان گستردگی دایره همکاری و اعتماد متقابل اعضای یک گروه است. و در یک نتیجه گیری کلی می توان گفت که هرچه یک گروه اجتماعی دارای شعاع اعتماد بالاتری باشد سرمایه اجتماعی بیشتری نیز خواهد داشت. تعهد دینی و پایبندی به ارزش های اخلاقی را نیز می توان یکی از منابع ایجاد کننده سرمایه اجتماعی دانست. بسیاری از مذاهب با ترویج روش هایی چون مشارکت، صداقت، اعتماد متقابل و گسترش ارزشهای اخلاقی می توانند سرمایه ی اجتماعی را ارتقا بخشند. (حیدرآبادی، ۱۳۸۹: ۴۳)

به نظر رابرت پاتنام، اعتماد اجتماعی در جوامع مدرن از دو منبع مرتبط یعنی هنجارهای معامله متقابل و شبکه های مشارکت مدنی ناشی می شود... به زعم پاتنام در جوامعی که در آنها مردم می توانند مطمئن باشند که اعتماد مورد سوء استفاده قرار نمی گیرد بلکه جبران می شود، احتمال زیادتری برای انجام مبادلات وجود دارد. مبادلات مکرر در طی یک دوره زمانی نیز به نوبه خود توسعه یک هنجار معامله متقابل عمومی را به دنبال دارد. از سویی دیگر روابط اجتماعی مداوم نیز می تواند انگیزه هایی را برای قابل اعتماد بودن ایجاد کند. هر جامعه ای از طریق شبکه های رسمی و غیر رسمی ارتباطات و مبادلات بین افراد شناخته می شود. بعضی از این شبکه ها اساساً افقی هستند و شهروندان برخوردار از وضعیت و

قدرت برابر را دور هم جمع می‌کنند. اما بعضی دیگر شبکه‌های عمودی می‌باشند که شهروندان نابرابر را به وسیله روابط نابرابر مبتنی بر سلسله مراتب و وابستگی به هم پیوند می‌دهند. البته در جهان واقعی تقریباً همه شبکه‌ها مخلوطی از عمودی و افقی هستند. به نظر وی شبکه‌های مشارکت مدنی از جمله انجمن‌های همسایگی، کانون‌های سرود خوانی، تعاونی‌ها، باشگاه‌های ورزشی، احزاب توده‌ای و... کنش افقی شدید را به نمایش می‌گذارند. هر چه این شبکه‌ها در جامعه‌ای متراکم‌تر باشند احتمال بیش‌تری وجود دارد که شهروندان بتوانند در جهت منافع متقابل همکاری کنند.

به نظر پاتنام تقریباً در همه جوامع «ندارها» کمتر از «دارها» اعتماد می‌کنند. شاید به این خاطر که دیگران با افراد دارای منابع، با صداقت و احترام بیش‌تری رفتار می‌کنند. بی‌اعتمادی در بین «بازندگان» یعنی افراد دارای تحصیلات، درآمد و منزلت پایین و نیز اعضای گروه‌های اقلیت و کسانی که از زندگی خود ابراز نارضایتی می‌کنند، رایج‌تر است. از این دیدگاه، اعتماد اجتماعی حاصل تجربه‌های زندگی بزرگسالی است و کسانی که زندگی موفقیت‌آمیزی دارند نسبت به کسانی که از فقر، بیکاری، تبعیض، استثمار و محرومیت اجتماعی رنج می‌برند، دارای اعتماد بیش‌تری هستند. پاتنام نیز همچون اینگلهارت بر پیوند نزدیک اعتماد اجتماعی، شادی و بهروزی تأکید می‌کند (منصوریان و قدرتی، ۱۳۸۸: ۱۹۵).

پیتر زتومکا که بر مبنای ماهیت امین، به نوع شناسی اعتماد پرداخته است، برای اعتماد تعمیم یافته یا عام، عوامل عام را به عنوان امین در نظر گرفته است. عواملی که به صورت متکثر، در ویژگی‌هایی اشتراک دارند. به این معنی که هدف اعتماد یا جهت‌گیری اعتماد،

ممکن است معطوف به (جنسیت) من به زن ها اعتماد دارم، اما به مردها اعتماد ندارم (سن)
(من به افراد میانسال اعتماد دارم و به افراد جوان اعتماد ندارم) (یا نژاد) (من به افراد سفید
اعتماد دارم و به سیاهپوست ها اعتماد ندارم) (یا قومیت) (من به ترک ها اعتماد دارم و به
فرانسوی ها اعتماد ندارم) (و یا مذهب) (من به مسیحی ها اعتماد دارم ولی به مسلمان ها
اعتماد ندارم باشد. اعتماد عام محصول ضرورت هایی است که از تحول جامعه سستی به
جامعه مدرن ناشی می شود. در جریان این تحول، سطح روابط افراد از چهره به چهره
فراترمی رود؛ افراد بیگانه در پیرامون آن ها بیشتر و روابط خویشی و قومی سست تر می
شود؛ جامعه حالت یک شکلی و واحد بودن خود را از دست می دهد به طوری که افراد
از گروه ها و نژادهای مختلف در سطحی گسترده تر از روابط خویشی با یکدیگر برخورد
می کنند (زتومکا، ۸۴).

زتومکا معتقد است که به دلیل فرایند جهانی شدن و تخصصی شدن نقش ها و
کارکردها و سبک های زندگی (که بیانگر تحقق انسجام ارگانیکی دورکیم در سطح بسیار
بالاست) همکاری در درون جوامع یا در کلیه سطوح ملی - محلی و بین المللی به صورت
نیاز مبرمی درآمده است. (حیدر آبادی، ۱۳۸۸؛ ۶۶). از نظر زتومکا اعتقاد دینی از عوامل مهم
در تقویت گرایش به اعتماد است. احساس پشتیبانی و امنیت می تواند به عنوان منابع
متافیزیکی در اعتقاد مذهبی تلقی شود. همچنین افراد مذهبی به دلایل جامعه شناختی،
احساس اعتماد و امنیت بیشتری می کنند، آنان دارای وابستگی و شبکه های روابط
اجتماعی شبیه روابط خانوادگی می باشند. به عبارتی یکپارچگی درون اجتماعات مذهبی

یادآور عضویت در شبکه قوی روابط خانوادگی است که فرد احساس ریشه دار بودن، وحدت، انسجام، حمایت متقابل و عدم رها شدگی می کند (قریشی و صداقت، ۱۳۸۸؛ ۶۷).

همراه با طرح مباحث مفهومی و نظری مربوط به اعتماد شاهد طرح آشکال و صورت های متعددی از اعتماد نیز هستیم که عبارت اند از: **اعتماد بین شخصی، اعتماد تعمیم یافته و اعتماد نهادی**

اعتماد بین شخصی: در اعتماد بین شخصی روابط چهره به چهره نقش اساسی دارد. به عبارتی اعتماد بین شخصی حوزه ای از تعاملات میان دوستان، همکاران و همچنین اعتماد میان رئیس و کارمندان، معلم و شاگرد و غیره را در بر می گیرد. در این نوع اعتماد حداقل دو نفر حضور دارند، اعتماد کننده و اعتماد شونده. در این رابطه اعتمادشونده می تواند واکنش های متفاوتی از خود نشان دهد که می توان آن ها را به دو دسته کلی تقسیم نمود. واکنش های مثبت و واکنش های منفی. بنابراین هنگامی فرد اعتماد می کند که احتمال انجام واکنش های مثبت بیشتر از واکنش های منفی باشد. در واقع این عمل اعتمادکننده به طرف متقابل حسن ظن دارد. برای توجیه این کار می توان گفت که بررسی دیدگاه های مختلف نشان می دهد که در ایجاد اعتماد بین شخصی روابط اجتماعی نقش اساسی ایفا می نماید. در واقع اعتماد بین شخصی در روابط و تعاملات اجتماعی معنا پیدا می کند، توسعه می یابد و تقویت می شود (گلابی، ۱۳۸۳؛ امیرکافی، ۱۳۷۴: ۱۵-۱۴؛ امیرپور، ۱۳۸۶: ۳۲؛ اوجاقلو و زاهدی، ۱۳۸۴: ۱۰۲-۱۰۱).

اعتماد تعمیم یافته: اعتماد تعمیم یافته را می توان در شکل حسن ظن نسبت به افراد، جدای از تعلق آن ها به گروه های قومی و قبیله ای تعریف نمود. این تعریف نه تنها روابط چهره به چهره را در بر می گیرد بلکه حوزه ای از کسانی که با ما تعامل دارند و یا می توانند داشته باشند را نیز در بر می گیرد. در واقع اعتماد تعمیم یافته حوزه های خانوادگی، همسایگی، قومی و محلی و غیره را در بر می نوردد و در سطوح ملی و همراه با شکل گیری دولت های مدرن نیز مطرح می شود، این نوع اعتماد مستلزم مشارکت و همکاری تمامی افرادی است که جامعه مدرن امروزی را تشکیل می دهند. (امیرپور، ۱۳۸۶: ۳۲).

اعتماد نهادی: تکیه بر نهادها راهی برای غلبه بر کمبود ساختاری اعتماد در همه ابعاد است که به نحوه اغوا کننده ای ساده و آسان می نماید از آن جا که نمی توانیم به مردم اعتماد کنیم، ممکن است وسوسه شویم که به نهادها به عنوان واسطه تعمیم دهنده اعتماد تکیه کنیم مثلاً ممکن است من اطمینان داشته باشم که نهادها همواره بر مبنای قوانین رسمی خود و به گونه ای که می دانم عمل می کنند.

در این دیدگاه قوانین نهادی به عنوان قوانین که بازتولید و تقویت خود می انجامد و خود را جاودانی می سازد مورد اتکا قرار می گیرند و از هیچ کس انتظار نمی رود که آن ها را تحریف کند یا مانع از عملکرد مورد انتظار آن ها شود. نهادها همچون سنت ها ضامن اجرای نحوه خود هستند و از طریق نظام هدایت و اصلاح خود را تصحیح می کنند و به عنوان خود تصحیح گری که انحرافات عمده از مسیر مورد انتظار و شناخته شده امور را متفنی می سازند نهادها معتبر شمرده می شوند چون ماندگار هستند و پس از این که ایجاد شوند می توان آن ها را بدیهی فرض کرد. (تاجبخش، ۱۳۸۴: ۲۴۱)

فرضیه های تحقیق:

- ۱- به نظر می رسد که بین پایبندی دینی پاسخگویان و میزان اعتماد اجتماعی آنها رابطه وجود دارد.
- ۲- به نظر می رسد بین احساس تعلق جمعی پاسخگویان و میزان اعتماد اجتماعی آنها رابطه وجود دارد.
- ۳- به نظر می رسد بین پایگاه اقتصادی - اجتماعی پاسخگویان و میزان اعتماد اجتماعی آنها رابطه وجود دارد.

این مطالعه از رویکرد کمی برای رسیدن به این هدف استفاده می کند. روش مورد استفاده در این تحقیق، روش پیمایشی است. تحقیق پیمایشی، توصیفی است از نگرش و رفتار جمعیتی براساس انتخاب نمونه تصادفی و معرف از افراد آن جمعیت و پاسخ آنها به یک رشته سؤالات (بیکر، ۱۳۸۶: ۳). از نظر کرسول، روش پیمایشی فرایندی در رویکرد کمی است که به محقق کمک می کند تا پرسشنامه را به منظور تعیین ایستارها، عقاید، رفتارها یا ویژگیهای جمعیتی اجرا کند. (کرسول، ۲۰۰۵) بنابراین با توجه به ماهیت موضوع تحقیق، مسئله ی تحقیق و اهداف آن، روش تحقیق به کار گرفته شده در این پژوهش پیمایشی است.

در این پژوهش برای جمع آوری اطلاعات از پرسشنامه ای که براساس متغیرهای تحقیق تنظیم شده است، استفاده شده است. پرسشنامه، روش تثبیت شده برای جمع آوری داده ها در تحقیقات علوم اجتماعی است. (دیلمن، ۲۰۰۰). جامعه آماری این تحقیق را ساکنان شهر بندر عباس تشکیل می دهند. که با محاسبه فرمول کوکران و با توجه به مقادیر موجود، حجم نمونه معادل ۲۹۵ نفر شامل زن و مرد (بالای ۱۵ سال) تعیین گردید که پرسشنامه ها را بطور کامل تکمیل نمودند. برای انتخاب نمونه ها در این تحقیق از روش نمونه گیری خوشه ای طبقه ای با حجم متناسب استفاده شده است.

برای تعیین روایی ابزار سنجش (پرسشنامه)، انواع روایی بیرونی، صوری و محتوایی مورد بررسی قرار گرفت. برای تعیین روایی صوری پرسشنامه این تحقیق از نظرات متخصصان و تحقیقات پیشین استفاده شده است. در تحقیق حاضر از سنجه هایی استفاده شده است که قبلاً توسط سایر محققین مورد استفاده قرار گرفته است و در نهایت با استفاده از نظرات متخصصان و صاحب نظران و پس از بحث و بررسی های گوناگون در جلسات علمی - پژوهشی پرسشنامه نهایی تهیه گردیده است.

در تحقیق حاضر سعی شد با طراحی دقیق سئوالات و استفاده از پرسشگران کار آزموده و آموزش دیده و استفاده از کدنامه دقیق و کدگذاری واحد، اعتبار سئوالات و نتایج تحقیق را افزایش دهیم. برای سئوالاتی که در قالب طیف هستند از آزمون آلفای کرونباخ جهت تعیین اعتبار آن ها استفاده شده است. براساس نظر گارسون (۲۰۰۹) مقدار آلفای حداقل (۰/۷۰) برای تعیین اعتبار سازه ها لازم است. مقدار آلفای کرونباخ محاسبه شده در این تحقیق (۰/۷۵) می باشد.

جدول شماره (۱): آزمون آلفای کرونباخ آیتمهای تحقیق

متغیر	تعداد	مقدار آلفا
احساس تعلق جمعی	۹	۰/۷۵
پایبندی دینی	۹	۰/۷۸

۰/۷۶	۶	اعتماد بین شخصی
۰/۷۴	۶	اعتماد تعمیم یافته
۰/۷۸	۱۲	اعتماد اجتماعی

داده های جمع آوری شده از پاسخگویان بعد از کدگذاری با استفاده از نرم افزار آماری SPSS19 مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. جهت تجزیه و تحلیل داده ها در پژوهش حاضر از شاخصهای آمار توصیفی و آزمون های آمار استنباطی استفاده شده است. بدین منظور برای توصیف متغیرهای این پژوهش، از فراوانی مطلق، نسبی و تجمعی و آماره‌هایی چون نما، میانگین، انحراف معیار و میانه استفاده شده است. و همچنین برای ارزیابی تفاوت میانگین متغیرهای اسمی چند گانه مثل شغل افراد از آزمون تحلیل واریانس استفاده خواهد شد، علاوه بر این از آزمون t برای تفاوت میانگین متغیرهای اسمی دو گانه مانند جنسیت و غیره استفاده می شود. از طرف دیگر، برای پی بردن به ارتباط بین متغیرها از ضرایب همبستگی پیرسون و اسپیرمن استفاده خواهد شد. این آزمونها با توجه به نوع متغیر انتخاب می شوند و در پایان برای درک تاثیر همزمان متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته از تحلیل رگرسیون چند گانه و از روش گام به گام استفاده شده است.

۵- یافته های تحقیق:

- میانگین اعتماد اجتماعی و ابعاد آن:

برای سنجش متغیر وابسته، اعتماد اجتماعی، گویه های متغیر اعتماد بین شخصی و اعتماد تعمیم یافته با یکدیگر ترکیب شده اند. در مجموع ۱۲ گویه با مقیاس طیف لیکرت ۵ قسمتی برای سنجش این متغیر استفاده شده است. داده های آمار توصیفی نشان می دهد که میانگین اعتماد اجتماعی بین (می باشد. علاوه بر $SD=94$) و انحراف معیار آن $Mean=2.84$ پاسخگویان (می $SD=.84$ و انحراف معیار آن $M=($)، میانگین اعتماد بین شخصی 3.36) باشد. داده های جدول نشان می دهد که میانگین اعتماد بین شخصی در بین ساکنان شهر بندر عباس بیشتر از اعتماد تعمیم یافته می باشد. بعبارت دیگر، مردم بیشتر به دوستان و خانواده و خویشان خود اعتماد دارند تا به افراد غریبه و بیگانه.

جدول شماره (۲): میانگین و انحراف معیار اعتماد اجتماعی و ابعاد آن

ابعاد اعتماد	میانگین	انحراف معیار
اعتماد بین شخصی	۳.۳۶	۸۴.
اعتماد تعمیم یافته	۲.۷۸	۸۸.
اعتماد اجتماعی	۲.۸۴	۹۴.

رابطه بین سن پاسخگویان و اعتماد اجتماعی:

جدول شماره (۳): نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین سن و اعتماد اجتماعی

سن	ضریب همبستگی پیرسون
.۱۱۹	اعتماد اجتماعی
.۰۴۱	سطح معنی داری (sig.(2-tailed)
۲۹۵	تعداد (N)

برای تعیین وجود رابطه همبستگی بین سن پاسخگویان و اعتماد اجتماعی آنها از آزمون ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است. یافته های جدول ۴ نشان می دهد که بین این دو متغیر از لحاظ آماری رابطه مستقیم و مثبت وجود دارد. مقدار ضریب همبستگی در این رابطه $R=0.119$ می باشد. بر اساس یافته های جدول می توان نتیجه گرفت که هرچه سن افراد بیشتر باشد، اعتماد اجتماعی آنها نیز بیشتر می باشد. بعبارت دیگری می توان گفت که اعتماد اجتماعی بین افراد مسن بیشتر است. این رابطه در سطح 0.05 معنی دار می باشد. معمولاً افراد مسن پایبندی بیشتری به ارزشها، سنت ها و قواعد و رسوم دارند و هویت افراد در بستر همین ارزشها و سنت ها شکل می گیرد. بنا بر این انتظار می رود که بین این افراد اعتماد اجتماعی بیشتری وجود داشته باشد.

رابطه بین وضعیت تاهل و اعتماد اجتماعی:

جدول (۴): نتایج آزمون (t) تفاوت میانگین اعتماد اجتماعی بر حسب وضعیت تاهل

متغیر وابسته	وضعیت تاهل	N	میانگین	انحراف استاندارد	مقدار t	سطح معنی داری
اعتماد اجتماعی	متاهل	۱۸۰	۴۱/۷	۴/۹۷	۲/۱۰۶	/۰۳۶
	مجرد	۱۱۵	۳۹/۷۹	۵/۲۸		

برای آزمون تفاوت میانگین اعتماد اجتماعی بر حسب وضعیت تاهل از آزمون دو نمونه ای مستقل (t-test) استفاده گردید (جدول ۴). نتایج به دست آمده از این آزمون مقدار $t = ۲/۱۰۶$ و سطح معنی داری $= ۰/۰۳۶$ بیانگر وجود تفاوت معنادار بین میانگین اعتماد اجتماعی افراد متاهل و مجرد است و با مقایسه میانگین ها در بین دو گروه (افراد متاهل با میانگین $= ۴۱/۰۷۲$ و مجردان با میانگین $= ۳۹/۷۹۱$) می توان نتیجه گرفت که اعتماد اجتماعی بین افراد متاهل بیشتر از افراد مجرد است. این یافته تحقیق توسط تحقیقات پیشین که افشانی و همکاران (۱۳۸۸) و قریشی و همکاران (۱۳۸۸) انجام داده اند، مورد تایید قرار می گیرد.

رابطه بین تحصیلات پاسخگویان و اعتماد اجتماعی:

جدول شماره (۵): نتایج آزمون همبستگی اسپیرمن بین تحصیلات و اعتماد اجتماعی

تحصیلات	ضریب همبستگی اسپیرمن
اعتماد اجتماعی	-۰.۲۶۳
سطح معنی داری	۰.۰۰۰

۲۹۵	تعداد (N)
-----	-----------

برای تعیین رابطه همبستگی بین احساس میزان تحصیلات و اعتماد اجتماعی پاسخگویان از آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شده است. متغیر اعتماد اجتماعی بعنوان متغیر وابسته اصلی، ترکیبی از ابعاد اعتماد بین شخصی و اعتماد تعمیم یافته می باشد. نتایج این آزمون نشان می دهد که بین این دو متغیر از لحاظ آماری یک رابطه منفی و معنی دار در سطح 01 وجود دارد. مقدار ضریب همبستگی در این رابطه $R = -.263$ می باشد. یافته های جدول ۵ نشان می دهد که هر چه قدر میزان تحصیلات پاسخگویان بیشتر باشد، همانند اعتماد بین شخصی و اعتماد تعمیم یافته، اعتماد اجتماعی بین آنها نیز کمتر خواهد بود.

رابطه بین پایداری دینی و اعتماد اجتماعی

جدول شماره (۶): نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین پایداری دینی و اعتماد اجتماعی

ضریب همبستگی پیرسون	پایداری دینی
اعتماد اجتماعی	.۴۱۶
سطح معنی داری	.۰۰۰
تعداد (N)	۲۹۵

برای تعیین رابطه همبستگی بین پایداری دینی و اعتماد اجتماعی پاسخگویان از آزمون ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است. نتایج این آزمون نشان می دهد که بین این دو

مصطفی ظهیری نیا و هدایت الله نیکخواه ۱۵۱

متغیر از لحاظ آماری یک رابطه مثبت قوی و معنی دار در سطح 01. وجود دارد. مقدار ضریب همبستگی در این رابطه $R=0.416$ می باشد. یافته های جدول ۶ نشان می دهد که هر چقدر پایبندی دینی پاسخگویان بیشتر باشد، اعتماد اجتماعی بین آنها نیز بیشتر خواهد بود.

رابطه بین احساس تعلق جمعی و اعتماد اجتماعی

جدول شماره (۷): نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین احساس تعلق جمعی و اعتماد

اجتماعی

ضریب همبستگی پیرسون	احساس تعلق
اعتماد اجتماعی	.۴۱۹
سطح معنی داری	.۰۰۰۰
تعداد (N)	۲۹۵

برای تعیین رابطه همبستگی بین احساس تعلق جمعی و اعتماد اجتماعی پاسخگویان از آزمون ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است. متغیر اعتماد اجتماعی بعنوان متغیر وابسته اصلی، ترکیبی از ابعاد اعتماد بین شخصی و اعتماد تعمیم یافته می باشد. نتایج این آزمون نشان می دهد که بین این دو متغیر از لحاظ آماری یک رابطه مثبت قوی و معنی دار در سطح 01 وجود دارد. مقدار ضریب همبستگی در این رابطه $R = .419$ می باشد. یافته های جدول ۷ نشان می دهد که هر چقدر احساس تعلق جمعی پاسخگویان بیشتر باشد، همانند دیگر ابعاد اعتماد، اعتماد اجتماعی بین آنها نیز بیشتر خواهد بود.

تحلیل رگرسیونی :

جدول (۸): نتیجه آزمون رگرسیون خطی ساده

متغیرهای تحقیق	ضریب b	خطای استاندارد	β	sig
مقدار ثابت	۲۱.62	2/49	-	/000
احساس تعلق جمعی	.34	.07	.28	/000
میزان پایبندی دینی	.28	.06	.28	/000
میزان تحصیلات	-.66	.18	-.18	/000

همانطور که ملاحظه می‌شود سه متغیر مستقل در شکل رگرسیونی قرار گرفتند که ضریب همبستگی چندگانه‌ی آنها با اعتماد اجتماعی برابر $R=0/53$ و ضریب تعیین برابر با $R^2=0/28$ بدست آمده‌است. این ضریب بیانگر آن است که در حدود $0/28$ از واریانس یا پراکندگی متغیر اعتماد اجتماعی توسط متغیرهای مستقل موجود در مدل تجربی تحقیق تبیین می‌گردد و بقیه‌ی واریانس پراکندگی، توسط متغیرهایی تبیین می‌شود که در تحقیق وارد نشده‌است. همچنین جدول (۸) نشان می‌دهد که از بین متغیرهای مستقل، متغیر احساس تعلق جمعی با $\beta=0/28$ بیشترین تأثیر را بر متغیر اعتماد اجتماعی دارد و پس از آن پایبندی دینی با $\beta=0/28$ ، و در آخر میزان تحصیلات با $\beta=-0/18$ ، در تبیین متغیر وابسته تأثیر داشته‌است. استفاده از معادله رگرسیون برای نشان دادن تأثیر متغیرهای مستقل بر وابسته ضروری است. با توجه به بتاهای بدست آمده برای هر متغیر معادله پیش بینی اعتماد اجتماعی به صورت زیر خواهد بود:

$$\text{(میزان تحصیلات)} - 0.18 - \text{(میزان پایبندی دینی)} + 0.28 + \text{(احساس تعلق جمعی)} = 0.28 \text{ اعتماد}$$

اجتماعی

۶- نتیجه گیری و بحث:

نتایج تحقیق نشان داد که اعتماد اجتماعی در سطح جامعه در حد متوسط رو به پایین است. از طرف دیگر، از بین دو بُعد اعتماد اجتماعی که در این تحقیق اندازه گیری شد، میانگین اعتماد بین شخصی بیشتر از اعتماد تعمیم یافته گزارش شد. یکی از دلایلی که می توان در این زمینه ذکر کرد وضعیت اجتماعی فرهنگی شهر بندرعباس است که بعلاوه بافت نسبتاً سنتی، اعتماد به اقوام و خویشان نسبت به دیگران بیشتر است. همچنین می توان به وجود افراد و گروههای غیربومی زیاد در شهر اشاره کرد که این امر می تواند باعث کاهش اعتماد تعمیم یافته در سطح شهر شود. اما علاوه بر این، تحولات سریع اقتصادی و اجتماعی و ناامنی در حوزه های اقتصادی و اجتماعی را می توان به عنوان یکی از دلایل مهم در کاهش اعتماد تعمیم یافته در بین مردم اشاره کرد. بنابراین، با توجه به ویژگیهای جمعیتی و اجتماعی بندرعباس که گروهها اجتماعی متعددی را در خود جای داده است، لازم است که زمینه تعامل و ارتباط اجتماعی بیشتری بین افراد غیربومی و ساکنان ایجاد شود، تا از این طریق، براساس نظریه پیوندهای ضعیف گرانووتر، انسجام اجتماعی بیشتری بین مردم ایجاد شود. یکی از راههایی که می تواند امکان ارتباط بین گروهی را فراهم کند، برگزاری همایشهای عمومی و ترغیب شهروندان به شرکت در انجمن ها و سازمان های مردم نهاد، شرکت در مراسم مذهبی، جشن ها و مراسم ملی است که زمینه ارتباط بیشتر را فراهم می کند.

فرضیه اول تحقیق بررسی رابطه بین پایداری دینی پاسخگویان و میزان اعتماد اجتماعی آنها بود. یافته های تحقیق نشان می دهند که اعتماد اجتماعی بین افراد دیندار بیشتر از

سایرین است. همچنین پایبندی دینی پاسخگویان با ابعاد اعتماد اجتماعی، اعتماد بین شخصی و اعتماد تعمیم یافته، هم رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد. این یافته بوسیله تحقیقات پیشین که توسط حیدرآبادی (۱۳۸۹)، کتابی و همکاران (۱۳۸۸)، افشانی و همکاران (۱۳۸۸)، هزارجریبی و همکاران (۱۳۸۸)، قریشی راد و همکاران (۱۳۸۸) و افشانی و همکاران (۱۳۸۸) مورد تایید قرار می گیرد. همانطور که گیدنز اشاره می کند، کیهان شناسی های مذهبی، تفسیرهای اخلاقی و عملی از زندگی اجتماعی و نیز جهان طبیعی نشان می دهند که برای مومنان محیطی از امنیت و اعتماد ارائه می کند. از طرف دیگر فوکویاما به نقش دین در اعتماد اجتماعی تاکید کرده است. از نظر او تعهد دینی و پایبندی به ارزشهای اخلاقی یکی از منابع ایجاد کننده سرمایه اجتماعی است. بسیاری از مذاهب با ترویج روشهایی چون مشارکت، صداقت، اعتماد متقابل و گسترش ارزشهای اخلاقی می توانند سرمایه اجتماعی را ارتقا بخشند. از سوی دیگر، از نظر زتومکا اعتقاد دینی از عوامل مهم در تقویت گرایش به اعتماد است. احساس پشتیبانی و امنیت می تواند به عنوان منابع متافیزیکی در اعتقاد مذهبی تلقی شود، همچنین افراد مذهبی به دلایل جامعه شناختی احساس اعتماد و امنیت بیشتری می کنند. بنابراین یکی از راهکارهای مهم جهت تقویت اعتماد در جامعه، تقویت پایبندی دینی افراد و اعضاء جامعه است. لذا لازم است که متولیان امور دینی سعی و اهتمام بیشتری از خود نشان دهند و با استفاده از شیوه ها و الگوهای مناسب در جهت پایبندی بیشتر اعضای جامعه به ارزشهای دینی و اخلاقی بکوشند. همچنین خانواده ها و مدارس بعنوان مهمترین عوامل جامعه پذیری، لازم است که برجسته

تربیت دینی فرزندان و دانش آموزان کوشش بیشتری نشان دهند تا از این طریق موجب حفظ انسجام و تقویت اعتماد اجتماعی در جامعه شوند.

فرضیه دوم این تحقیق به بررسی رابطه احساس تعلق جمعی و اعتماد اجتماعی پاسخگویان می پردازد. نتایج تحقیق نشان داد که هرچه احساس تعلق جمعی افراد بیشتر باشد، اعتماد اجتماعی بین آنها نیز بیشتر است. هیرشی معتقد است که اجزای تعلق و وابستگی به جامعه عبارتند از ارتباط با سایر افراد، پذیرش و مشارکت در نقش ها و فعالیت های اجتماعی، اعتقاد به ارزشهای اخلاقی، هنجارهای فرهنگی و امثال آن. (محسنی تریزی، ۱۳۸۰: ۹۹). هویت مند بودن انسانها در محیط موجب حس تعلق به جمع شده و حس تعلق موجب اطمینان به حفظ حیات شخص و حیات جمع در برابر خطرات احتمالی برای فرد می گردد.

فرضیه سوم به بیان رابطه بین پایگاه اقتصادی-اجتماعی پاسخگویان و میزان اعتماد اجتماعی آنها اشاره دارد. از بین شاخص های پایگاه اجتماعی فقط متغیر تحصیلات رابطه معنی داری با اعتماد اجتماعی نشان داد و سایر شاخص ها رابطه ای با متغیر وابسته نداشتند. طبق یافته های تحقیق بین میزان تحصیلات پاسخگویان و اعتماد اجتماعی آنها رابطه معکوسی وجود دارد. این یافته برخلاف یافته های تحقیقات قبلی بود که توسط کفاشی و آزاده (۱۳۸۸) و قریشی راد و همکاران (۱۳۸۸) انجام شده بود که ثابت کرده بودند که بین تحصیلات و اعتماد اجتماعی رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد. اما نتایج این تحقیق در جهت تحقیقاتی بود که توسط محققان قبلی، حیدرآبادی (۱۳۸۹)، کامران و احمدیان (۱۳۸۸) و آزادارمکی و کمالی (۱۳۸۳) انجام شده بود.

۷- منابع

- آزادارمکی، تقی (۱۳۸۱)، نظریه‌های جامعه‌شناسی، تهران، چاپ دوم، انتشارات سروش.
- آزادارمکی، تقی و کمالی، افسانه (۱۳۸۳)، اعتماد، اجتماع، جنسیت، مجله جامعه‌شناسی ایران، شماره ۲.
- افشانی، سید علی رضا، سمیه فاضل نجف آبادی، محمد حیدری و محمد نوریان نجف آبادی (۱۳۸۹) پژوهشی در باب رابطه دینداری و اعتماد اجتماعی، فصلنامه علوم اجتماعی، شماره ۴۹.
- امیرپور، مهناز (۱۳۸۶) بررسی جامعه شناختی میزان اعتماد اجتماعی گروه های قومی نسبت به سیاست های اجتماعی دولت ، رساله دکتری جامعه شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.
- امیرکافی، مهدی (۱۳۷۴) اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن، پایان نامه کارشناسی ارشد پژوهش علوم اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه شهید بهشتی.

- اوجاقلو، سجاد و زاهدی، محمدجواد (۱۳۸۴)، «بررسی اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در بین ساکنان شهر زنجان، مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره ششم، شماره ۴، آگه».
- اینگلهارت، رونالد (۱۳۸۲) تحول فرهنگی در جوامع پیشرفته صنعتی، ترجمه مریم وتر، تهران، کویر.
- بختیاری، مهدی (۱۳۸۹). اعتماد اجتماعی و برخی عوامل مؤثر بر آن (مطالعه موردی شهر قم)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان.
- بشیریه، حسین (۱۳۸۳). تاریخ اندیشه‌های سیاسی قرن بیستم، جلد اول، تهران، نشر نی.
- بیکر، ترزال، (۱۳۸۶). نحوه انجام تحقیقات اجتماعی، مترجم هوشنگ نایی، چاپ اول، تهران نشر نی.
- تاجبخش، کیان (۱۳۸۴) سرمایه اجتماعی (اعتماد، دموکراسی و توسعه)، ترجمه افشین خاکباز و حسن پویان، تهران، شیرازه.
- حیدرآبادی، ابوالقاسم (۱۳۸۹) اعتماد اجتماعی و عوامل اجتماعی-فرهنگی مؤثر، مجله جامعه‌شناسی، شماره اول.

مصطفی ظهیری نیا و هدایت الله نیکخواه ۱۵۹

- رفیع پور، فرامرز (۱۳۷۸)، آنومی یا آشفتگی اجتماعی، تهران، انتشارات سروش.
- زتومکا، پیتر (۱۳۸۴)، اعتماد یک نظریه جامعه شناختی، فاطمه گلابی، تهران، ستوده.
- شارع پور، محمود (۱۳۸۰) فرسایش سرمایه های اجتماعی و پیامدهای آن، نامه انجمن جامعه شناسی ایران، شماره ۳.
- صفری شالی، رضا (۱۳۸۸)، مطالعه میزان اعتماد اجتماعی و عوامل موثر بر آن در بین مردم شهر قزوین، اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان قزوین، پیک نور، سال هفتم، شماره سوم.
- فوکویاما، فرانسیس (۱۳۷۹) ، پایان نظم، ترجمه غلامعباس توسلی، تهران، انتشارات جامعه ایرانیان.
- قریشی، فخرالسادات و صداقت، کامران (۱۳۸۸) ، بررسی نقش عوامل فرهنگی
- اجتماعی مرتبط بر شکل گیری اعتماد اجتماعی شهروندان تبریز، جامعه شناسی کاربردی، شماره ۴.

- کامران، فریدون و احمدیان، اسلام (۱۳۸۸) بررسی میزان اعتماد اجتماعی مردم به پلیس و عوامل مرتبط با آن در استان ایلام، فصلنامه ی پژوهش اجتماعی، سال دوم، شماره چهارم.
- کتابی، محمود و همکاران (۱۳۸۹) سنجش اعتماد اجتماعی و عوامل موثر بر آن در مراکز شهرستان های چهار محال و بختیاری، جامعه شناسی کاربردی، سال بیست و یکم، شماره پیاپی ۴۰، شماره چهارم.
- کفاشی، مجید و آزاده، نادر (۱۳۸۸) عوامل اجتماعی موثر بر میزان اعتماد اجتماعی در بین اعضای هیات علمی، پژوهش نامه علوم اجتماعی، سال سوم، شماره اول .
- گلابی، فاطمه (۱۳۸۳) نقش اعتماد در امر توسعه با تأکید بر عملکرد و نقش شوراهای اسلامی، پایان نامه کارشناسی ارشد پژوهش، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
- گیدنز، آنتومی (۱۳۷۸)، جامعه شناسی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران، نشر نی، چاپ پنجم.
- محسنی تبریزی، علیرضا (۱۳۸۰) بررسی مفهوم اعتماد با رویکرد روان شناختی اجتماعی، نمایه پژوهش، شماره ۱۸، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

مصطفی ظهیری نیا و هدایت الله نیکخواه ۱۶۱

- منصوریان، کریم و قدرتی، حسین (۱۳۸۸) اعتماد اجتماعی و تعیین کننده های آن: رهیافت نهاد محور یا رهیافت جامعه محور؟، جامعه شناسی کاربردی، شماره ۲.

- وثوقی، منصور و آرام، هاشم (۱۳۸۸) اعتماد اجتماعی و عوامل موثر بر آن در شهر خلخال، پژوهش نامه علوم اجتماعی گرمسار، سال سوم، شماره سوم.

- هزارجریبی، جعفر، (۱۳۸۹) اعتماد اجتماعی و توسعه گردشگری، فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات و پژوهشهای شهری و منطقه ای دانشگاه اصفهان، سال دوم، شماره ۷.

- هزارجریبی، جعفر و صفری شالی، رضا (۱۳۸۸) بررسی عوامل مؤثر بر اعتماد اجتماعی شهروندان، جامعه شناسی کاربردی، شماره ۴.

- Barber, Bernard (1983), The logic and limits of trust, New Brunswick, Rutgers university press.
- Creswell, J. W. (2005), Educational Research: Planning, Conducting and Evaluating Quantitative and Qualitative Research. New Jersey: Pearson.
- Dillman, D. (2000), Mail and Internet Surveys: The Tailored Design Method, New Jersey: John Wiley & Sons Inc.
- Garson, D. (2009), Structural Equation Modeling, Retrieved September, 2009, from <http://faculty.chass.ncsu.edu/garson/PA765/structure.htm.output>

- Johansson-Stenman, O.; W. M. Mahmud and P. Martinssonw (2009). Trust and Religion: Experimental Evidence from RuralBangladesh, *Economica*, 76.
- Luhmann; Niklas. 1979. *Trust and Power*. New York: Wiley.
- Simmel, G. (2004), *the Philosophy of Money*, Translated by T. Bottomore, London: Routledge.
- Uslaner, E. M. & M. Brown (2003), *Inequality, Trust and Civic engagement*, *American Politics Research*, Vol. 31, No.x, pp. 1-27.
- Welch, M. R. & Others (2005), *Determinants and Consequences of Trust*, *Sociological Inquiry*, Vol. 75, No. 4, pp. 453.473

